

ERZURUM KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

1. ACEM
2. ALACA – KARACA
3. ÂŞİK
4. AYI
5. BERBER
6. BOLBADİK
7. BONCUK
8. BOSTAN
9. ÇOBAN
10. ÇOCUK OKUTMA
11. DAM ÜSTÜ ÖRTMEK
12. DAVAR OTARMA
13. DEĞİRMEN
14. DEVE
15. ENİŞTE
16. ER BULUNUR BAR BULUNMAZ
17. FATTİK
18. GELİN BAYILDI
19. GÜRZALİ
20. HACI
21. İMAM
22. KABADAYI
23. KADI
24. KALAYCI
25. KAMBUR
26. KAZ OTARMA
27. KELEŞ
28. KEŞGEM
29. KEŞGEM
30. KİRPİ
31. KIZ
32. KİŞİ
33. TARLA
34. TEZEK TOPLAMA
35. FAL

36. NALBANT
37. TURŞU SATMA
38. TURNA BARI
39. BEBEK
40. DEHLENK
41. DELİ KIZ
42. KÖYLÜ KIZI
43. AĞCA FERİKLER
44. CÜCE
45. ÇEŞMEYE VARDIM ANA
46. ÇOCUK DÜŞÜRME
47. DOKTOR
48. NATIR
49. TANDIRA KOYDUM PAÇAYI

BAZI SEYİRLİK OYUNLARIN OYNAMA ŞEKLİ VE GENELLİKLE OYNANDIĞI KÖYLER

TURNA BARI

Oyun, iki kişiliktir. Erkek ve Dişi Turna temsil edilir ve taklit edilir. Dişi turna çömelir. Seyircilerden biri, dişi turnanın önüne yemiş koyar. Dişi turna hem yemişi yer, hem de erkek turnayı izler. Erkek turna dişinin sırtına iki dizini koyar ve sonra kanat çırparak süzülür.

(Ortadüzü köyü)

BEBEK

Oyuncunun iki elinde ikişer kaşık vardır. Kaşıklara bebek elbisesi giydirilir. Biri erkek biri bayandır. Bebekler hazırlandıktan sonra oyuncu yere sırt üstü yatar. Üzerine bir örtü kapatılır. Çalgı eşliğinde bebekleri oynatır.

(Tazegül Köyü)

DEHLENK

Oyun Erzurum'da eğlencelerin değişmez oyunudur, tek kişi tarafından oynanır. Bazen ise iki kişinin birlikte oynayabilir. Oyuncu şapkasını yan tarafa çevirir, ceketini ters giyindir, sırtına kambur yapar. Kıyafetleri yırtıktır. Müziğe göre oyununu icra ederken çeşitli mimiklerle yüzünü gülünç hale getirir. Etrafındakilerden bir veya birkaç kişi müziğin ritmine uygun bir şekilde "amanım dehlenk, imanım su" sözleriyle tempo tutarlar. Oyuncu, ağzındaki suyu, kendisini gülerek izleyen seyircilerin üstüne püskürtür, seyirciler arasında kaçışmalar olur.

DELİ KIZ

Genellikle kadınlar arasında oynanan oyun, bazen erkekler tarafından da oynanır. Biri orta yaşlı kadın, diğeri evde kalmış kızı temsil eden iki oyuncu karşılıklı oynarlar. Davul – zurna eşliğinde oynanır. Müziğin ritmine uygun olarak karşılıklı konuşmalar yapılır. Her dizesi iki kez tekrarlanan türkünün sözleri şöyledir:

KADIN – Deli gız sinin geliyor.

KIZ – Sinide neler geliyor?

KADIN – Başına yazma geliyor.

KIZ – Hani ya niye gelmedi?

KADIN – Geldi de geri döndüler.

KIZ – Ne gusurumi buldular?

KADIN – Başına kelloz dediler

KIZ – Gurbanız olim gomşular

Hayranız olim gomşular

Hani ya bunun kellozi?

KADIN – Deli gız sinin geliyor.

KIZ – Sinide neler geliyor?

KADIN – Gulağan küpe geliyor.

KIZ – Hani ya niye gelmedi?

KADIN – Geldi de geri döndüler.

KIZ – Ne gusurumi buldular?

KADIN – Gulağan kura dediler

KIZ – Gurbanız olim bir bahın

Hayranız olim bir bahın

Hani ya bunun neresi kurasi?

KADIN – Deli gız sinin geliyor.

KIZ – Sinide neler geliyor?

KADIN – Beline kemer geliyor.

KIZ – Hani ya niye gelmedi?

KADIN – Geldi de geri döndüler.

KIZ – Ne gusurumi buldular?

KADIN – Galçana çihih dediler

KIZ – Gurbanız olim gomşular

Hayranız olim gomşular

Hani ya bunun çihği?

KADIN – Deli gız sinin geliyor.

KIZ – Sinide neler geliyor?

KADIN – Ayağan kalloç geliyor.

KIZ – Hani ya niye gelmedi?

KADIN – Geldi de geri döndüler.

KIZ – Ne gusurumi buldular?

KADIN – Ayağan topal dediler

KIZ – Gurbanız olim bir bahın

Hayranız olim bir bahın

Hani ya bunun topali?

(Ortadüzü köyü)

KÖYLÜ KIZI

Düğünlerde karşılıklı iki kişi veya tek kişi tarafından oynanır. Genellikle kadınlar arasında oynanan oyun, bazen erkekler tarafından da oynanır. Oyuncu, günlük kıyafetleriyle ortaya çıkar. Çalgı eşliğinde söylenen türkünün sözlerine uygun taklitler yaparak dans eder. Örneğin “Köylü gızı un eliyor” denildiğinde yere eğilerek elinde elek varmış gibi un eleme hareketleri yapar ve bir yandan da danseder. Türkünün sözleri şöyledir:

Köylü gızı çayda gezer
Vay lele Köylü gızı
Hem geziyor hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı un eliyor
Vay lele Köylü gızı
Hem eliyor hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı süt bişirir
Vay lele Köylü gızı
Hem bişirir hem döşürür
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı tohaç vurur
Vay lele Köylü gızı
Hem vuruyor hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı teşi eğirir
Vay lele Köylü gızı
Hem eğirip hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı yün darıyor
Vay lele Köylü gızı
Hem darıyor hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı hamur yoğurur
Vay lele Köylü gızı
Hem yoğurup hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

Köylü gızı aynaya bahar
Vay lele Köylü gızı
Hem bahıyor hem oynuyor
Vay lele Köylü gızı

(Ortadüzü köyü)

AĞCA FERİKLER

Erzurum kadın barlarından biri olan Ağca Ferikler, bayanlar tarafından oynanır. Oyunun türküsü şöyledir:

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin

Ağca ferikler, ince ferikler
Goca garılar tarlaya nasıl giderler?
Ha bele bele, ha bele, bele giderler.

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin
Ağca ferikler, ince ferikler
Goca garılar tarladan nasıl dönerler?
Ha bele bele, ha bele bele dönerler.

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin

Ağca ferikler, ince ferikler
Deligannılar tarlayı nasıl biçerler?
Ha bele bele, ha bele bele biçerler.

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin

Ağca ferikler, ince ferikler
Goca garılar hamuru nasıl yoğurur?
Ha bele bele, ha bele bele yoğurur.

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin

Ağca ferikler, ince ferikler
Goca garılar ekmeği nasıl açarlar?
Ha bele bele, ha bele bele açarlar.

Ağca ferikler, ince ferikler
Toplanın kızlar toplanın
Dizilin kızlar dizilin

(Ortadüzü Köyü)

CÜCE

Bir genç kızın başına kalbur konularak elleri başının üstünde birleştirilir. Entarisi yukarıya toplanarak ellerini ve başını kapatacak biçimde bağlanır. Göğüs altından itibaren karın kısmı açık bırakılarak bel seviyesinde bir etek giydirilir. Kalçalarına uzun bir değnek bağlanır. İki yanda iki kol görevi yapan bu değneğe gömlek giydirilir. Göbeği burun olacak şekilde kızın karnına bir insan yüzü çizilir. Kız, bu kıyafetiyle ortaya gelir. Diğer kadınlar teneke çalarak türkü söylerler. Genç kız, hareketli türkünün ritmine uyarak oynamaya başlar. Böylece güler, eğlenirler.

(Kumluyazı köyü)

ÇEŞMEYE VARDIM ANA

Kız testiyi eline alır, içinde çamaşır bulunan kalburu da omzuna alarak çeşmeye doğru gider. Çeşme başında Mahmut'la karşılaşır. Kaçamaklı sohbet ederler. O anda anne, kızına seslenince kız eve gelir. Aralarında şu manzum konuşma geçer:

KIZ:

Çeşmeye vardım ana
Suyi doldurdum ana
Kor olacah çeşmede
Mendilim galdi ana

ANNE:

Çeşmeye vardın gızım
Suyi doldurdun gızım
Kor olacah çeşmede
Kimleri gördün gızım?

KIZ:

Çeşmeye vardım ana
Suyi doldurdum ana
Kor olacah çeşmede
Mahmud'i gördüm ana

ANNE:

Datlidür dilin gızım
Uzundur boyun gızım
Şimdi gardaşın gelsin
Gırdırım belin gızım

KIZ:

Datlidür dilim ana
Uzun boyum ana
Yüz bin gardaşım gelse
Gırılmaz belim ana

ANNE:

Altına bah altına
Bah şu gızın heltine
Ele hersim çıhır ki
Alim yumruh altına

KIZ:

Gınayı getür ana
Barmağın batur ana
Ben garari vermişem
Muhdari getür ana

(Dikmen köyü)

ÇOCUK DÜŞÜRME

Oyun, kendisine hamile görünüm veren bir kişi tarafından müzik eşliğinde oynanır. Hareketli bir müzik eşliğinde karnındaki bezler düşünceye kadar oynar.

(Topalçavuş köyü)

DOKTOR

Doktor, sandalyeye oturur. Dünürçülere hastaları muayene edeceğini söyler, önce kendi ekibindeki arkadaşlarından birini muayene eder. Başka hasta var mı? diye sorar. Bir kaç kişinin ismi verilir. O kişiler doktorun yanına gider. Doktor, hastayı muayene ettikten sonra “sende kalp hastalığı var” der ve ilaç yazar, eczacıya gönderir. Eczacı ilacı verir. Hasta “borcumuz ne?” diye sorduğunda eczacı örneğin “elli bin lira vereceksin” der. Hasta çıkarır ücreti verir.

(Koşapınar köyü)

NATIR

Bastonuyla eğik bir biçimde yürümeye çalışan kötürüm adam ve onun yürütmesine yardımcı olan oğul, odanın kapısında görünürler.

BABA – (Bağırarak) Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba”

BABA – Sol ayağımı ileri götür.

Oğlan babasının, istediğini yapar. Böylece birkaç adım yürüyerek odanın ortasına gelirler

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Oğlum, bene ananı getir.

Oğlan seyirciler arasından kadın kılığına girmiş birini odanın ortasına getirir.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Beni ananın üstüne yatır.

Oğlan, babasını kadının üstüne yatırır.

BABA – (Aniden geriye çekilir, ayağa kalkar, bağırarak). Bu senin anan değil oğlum, bu gohir.

Yerdeki kadını kaldırırlar.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Bene ananı getir.

Oğlan gider başka bir kadın getirir.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Ananı yere yatır.

Oğlan, kadını yere yatırır.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Beni ananın üstüne yatır.

Oğlan, babasının dediğini yapar.

BABA – (Yine aniden kalkar). Bu gohir oğlum, bu senin anan değil.

Yerdeki kadını kaldırırlar.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Bene ananı getir.

Oğlan gider başka bir kadın getirir.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Ananı yere yatır.

Yatırır.

BABA – Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Beni ananın üstüne yatır.

Oğlan, söyleneni yapar. Bu kez getirilen kadında koku yoktur.

BABA – (Heyecanlı ve bitkin bir sesle). Oğlum Natır!...

OĞUL – Buyur baba!

BABA – Oğlum, beni götür – getir.

(*Alvar köyü*)

TANDIRA KOYDUM PAÇAYI

Oyuncu, türkü eşliğinde kedinin evde yaptığı tahribatı taklit ederek oynar. Davul – zurna eşliğinde oynanır. Kedinin yemekleri yemesi ve kaçması, ev hanımının çaresizliği, çeşitli hareketlerle anlatılır. Oyunun türküsü şöyledir:

Tandıra goydum paçayı

Üstüne örttüm keçeyi

Yedi bir güveç paçayı

Ev yıhanın kedisi

Kedi değil bir bışım

Allah'a galmış işim

Şimdi gelir ergişim

Ev yıhanın kedisi

O rafa goydum yendirdi

Bu rafa goydum yendirdi

Beni dadařa doydurdi

Ev yıhanın kedisi

(*Altınbulak köyü*)

Oyunların Ortaya Çıkışında Etkili Olan Unsurları Şunlardır:

Kutsal Törenler, Totem ve Kutsal Hayvanlar, Fıkralar, Türküler ve Günlük Olaylardır.

A. Oynanış Biçimine Göre:

1. Müzikli, danslı, sözsüz oyunlar
2. Müzikli, danslı, türkülü oyunlar
3. Törenselle oyunlar
4. Sadece taklide dayalı oyunlar

B. Oynanma Zamanına Göre:

1. Belirli günlerde oynanan oyunlar: Kış yarısı oyunları ve Yağmur törenleri.
2. Herhangi bir günle sınırlı olmayan oyunlar

C. Oyuncuların Cinsiyetine Göre:

Kadınlar arasında, erkekler arasında ve hem kadınlar, hem de erkekler tarafından oynanan oyunlar.

D. Oyuncu Sayısına göre: Tek kişilik oyunlar, iki kişi ile oynanan oyunlar, üç veya daha fazla oyuncunun yer aldığı oyunlar.

A. Oynanış Biçimine Göre:

1. Müzikli, danslı, sözsüz oyunlar:

Erzurum'da oynanan seyirlik oyunlar sadece müzik ve dans öğelerini içermemekte ayrıca bu sanat dallarını aşarak onu tiyatroya yaklaştıran tavır ve öğeleri de bünyesinde barındırır. Erzurum barlarından Turna ve Tavuk oyunları, bu örneği teşkil eder.

Tavuğun kanat çırpması gibi figürler vardır. Bu oyunun diğer bir adının da Felek olduğu söylenmektedir ve bir de türküsü vardır. Fakat oyun sırasında genellikle söylenmemektedir.

Un elelerler eleginen

İşim döner feleginen

Eşin kızlar mezerimi

Altın saplı küreğinen

Ezmeyinnen üzmeyinnen

Yar bulunmaz gezmeyinnen

Eşim kızlar mezerimi derin olsun

Sular serpin oy serin olsun

Un elerler ince ince

Felek sormaz halim nice

Yar peşinden gide gide

Felek sormaz halin nice

Tavuk Oyunundan Görüntü

2. Müzikli, danslı, türkölü oyunlar

Bu oyunlarda hareketler, türkölün sözlerine ve müziğin ritmine göre biçimlenir.

Örnek olarak; Tandıra Koydum Paçayı oyununda kedi, kapağı açık bırakılan yemek dolu kabı devirmiş, bunun sorumlusu sayılan evin hanımı, eşi tarafından azarlanmıştır. Oyunun türküsünde ifade edilen bu olay müzik ve dans eşliğinde sergilenir. Erzurum'da kediye "pisik" denilir.

Tandıra koydum paçayı
Üstüne örttüm keçeyi
Uykusuz ettim geceyi

Pisik değil bir hışım
Mevlaya kalmış işim
Ev yıkanın pisiği

Kadınlar arasında oynanan Çeşmeye vardım Ana oyunu ise, gönlünü bir gence kaptıran genç kız ile bu duruma itiraz eden annesi arasında geçen konuşmalardan oluşur. Müzik, dans ve türkölü öğeleri bir arada bulunur.

3. Törensöl Oyunlar

Bu gruba giren oyunlarda bir şenlik söz konusudur. Oyuncu ve seyirci sınırının bütünüyle ortadan kalktığı oyunlar da bunlardır.

4. Sadece Taklide Dayalı Oyunlar

Bu oyunlarda yansılama özelliği ön plana çıkar. Müzik ve dans öğeleri yer alabilir fakat, bunlar canlandırılması yapılan kişiliğin veya olayın özü içinde ortaya konulur. Er Bulunur Bar Bulunmaz ve Kadı oyunlarının müzikli, danslı bölümleri bu oyunların bir örneğini oluşturur.

B. Oynanma Zamanına Göre:

1. Belirli Günlerde Oynanan Oyunlar

Erzurum köy seyirlik oyunlarından bir kısmı, her istendiğinde değil, belirli günlerde ortaya konurlar.

2. Herhangi Bir Günle Sınırlı Olmayan Oyunlar

Anlatılan oyunların dışında kalan oyunlar bu gruba girerler. Genellikle düğünlerde oynanır. Kış aylarında da köy oturma odalarının alışılmış eğlenceleri arasında yer alırlar.

C. Oyuncuların Cinsiyetine Göre : Kadın ve erkekler ayrı ayrı oynayabildikleri gibi hem kadın hemde erkekler tarafindanda oynan oyunlardır.

D. Oyuncu Sayısına Göre:

Tek kişilik oyunlar, iki kişilik oyunlar, üç veya daha fazla oyuncunun yer aldığı oyunlar.

Seyirlik Oyunlardan Bir Görüntü

Hazırlayan: (Folklör Araştırmacısı – Suat KILINBOZ)